

...μικρή θερινή επίσκεψη, στο ιδιωτικό κτήμα της ζωής της.

Στα 86 της χρόνια, η Ελένη Γλύκατζη-Ahrweiler έχει σπάνιες ιδιότητες. Για την ακρίβεια, μοναδικές. Το παρελθόν της, οι σπουδές, η σταδιοδρομία της, οι τιμές που έχει λάβει, αλλά και οι επιφανείς που της έσφιξαν τα χέρια, δίκαια, της χαρίζουν αυτήν τη μοναδικότητα. Ήταν ένα παιδί που μεγάλωσε φτωχικά στα προσφυγικά του Βύρωνα, ένα κορίτσι που μετείχε της δίνης της Αντίστασης και του εμφυλίου. Έγινε μία επιστήμων με μονάκριβες περγαμηνές που δεν φοβήθηκε τη δημοσιότητα, αλλά ταυτόχρονα δεν αλώθηκε από αυτήν. Είναι ένας άνθρωπος βαθιά μελετημένος, προσιτός, που όμως κατέχει την τέχνη τού να κρατά αποστάσεις. Παραμένει μια γυναίκα που δεν θα ήθελες να διαφωνήσεις μαζί της. Θαρραλέα, αυστηρή, μαχητική, φτιάχνει, συντηρεί το δικό της, γνήσιο, πλαίσιο συμπεριφοράς, επικοινωνίας.

Είναι ένας Δάσκαλος που δεν αφήνει ούτε μια τόσο δα στιγμή να τον αμφισβητήσεις. Έχει μια έμφυτη τάση να μην προσφέρει τον παραμικρό χώρο. Διαμόρφωσε προσωπικότητα που μπορεί να επιδείξει μια αφάνταστη σκληρότητα, αλλά και μια περίτεχνη τρυφερότητα. Έχει έναν χαρακτήρα που θα πει το: «**Ακούστε με**» με την ίδια ένταση, είτε έχει μπροστά της έναν 18χρονο φοιτητή είτε τον Πρόεδρο της Γαλλικής Δημοκρατίας. Είναι η Ελένη Γλύκατζη-Ahrweiler και δεν θα μπορούσε να είναι διαφορετική, γιατί οι ιδιότητες που ήταν αναγκαίες προκειμένου να πραγματοποιήσει το μοναδικό της ταξίδι στα γράμματα, στη ζωή, στην Ελλάδα, στη Γαλλία, στον κόσμο, ήταν πολλές, σπάνιες και ιδιαίτερες.

Στην πρώτη μας συνάντηση, όπου ήδη είχε κανονιστεί για την επομένη η συνέντευξη, είχα

την ατυχή έμπνευση να διαφωνήσω με τις τοποθετήσεις της. Εισέπραξα τη μήνιν της και, όσο προσπαθούσα να υπερασπιστώ τις απόψεις μου, τόσο εκδήλωνε με ένταση τον θυμό της. Αφάνταστα ανυποχώρητη, με μια ισοπεδωτική διάθεση και μαχητικότητα έφηβης.

Το επόμενο πρωί που συναντηθήκαμε με καλημέρισε και ρώτησε:

- «Πότε θέλετε να τα πούμε;»

- «Όποτε βολεύσετε, μόνο θα σας παρακαλούσα αφού προγευματίσετε, ώστε να μη με κατασπαράξετε». Χαμογέλασε, ψιθύρισε κάτι σαν: «αφήστε τα αυτά», υποπτεύθηκα ότι της άρεσε και, λίγο αργότερα, αφού προγευμάτισε, αλλάζαμε κουβέντες καθισμένοι δίπλα δίπλα γύρω από ένα τραπέζι.

- **Τι είναι σπουδές;**

- Δουλειά και μόνον δουλειά, διότι η ζωή είναι η σπουδή. Το σπουδάζω με την αρχαία έννοια, δηλαδή: πάω στο βάθος των πραγμάτων. **Αυτό είναι το σπουδάζω, να πηγαίνω στο βάθος των πραγμάτων.** Για μένα, δε, είναι η δουλειά μου.

- **Οι καθημερινές, οι σημαντικές αξίες διδάσκονται;**

- Είναι το περίφημο ερώτημα που έβαλαν πρώτοι οι σοφιστές, τότε που είχανε τα τέσσερα «γιώτα». Την ισονομία, την ισοπολιτεία, την ισογονία και την ισηγορία. Η ερώτηση λοιπόν των σοφιστών ήταν: «Διδάσκεται η αρετή;». Αν η αρετή διδάσκεται πράγματι, υπάρχουν και τα τέσσερα «γιώτα». Η Δημοκρατία ακριβώς είναι το θεμέλιο ότι η αρετή διδάσκεται. Και ό,τι αναφέρεται ως μεγαλειώδες έργο είναι έργο αρετής. Είναι αυτό που λέω αξίες, θεμέλια

ζωής. Αυτό που λέει ο Πλάτωνας:
επιμελείσθαι».

«Περί ψυχής

Να ασκείς την αρετή χωρίς θεατή και χωρίς ακροατή.

- Σε ποιο σκαλοπάτι σκόνταψε η Ελλάδα στην ευρωπαϊκή της ένταξη;

- Η Ελλάδα είναι το πρώτο κράτος μετά τον πόλεμο που έκανε φασιστική κυβέρνηση. Η πρώτη χούντα μετά τον πόλεμο ήταν η ελληνική. Αρα υπάρχει μια έλλειψη ελληνικής προσπάθειας να ευθυγραμμισθεί με την πολιτική αρετή της Ευρώπης. Της Ευρώπης του Ζαν Μονέ, που ήταν η πρώτη πολυεθνική οντότητα η οποία σχηματίστηκε χωρίς πόλεμο. Μέχρι τότε όλες οι πολυεθνικές οντότητες ήταν αυτοκρατορικές, δηλαδή αποκύημα κάποιου πολέμου. **Λοιπόν, το πρώτο λάθος, το πρώτο αντιβίωμα ήταν η χούντα.**

- Εστω και έτσι, όμως, κατάφερε να μπει στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τι δεν πήγε καλά στη συνέχεια;

- Κατάφερε είπατε και αυτό είναι σωστό. Κανένας δεν ήθελε την Ελλάδα. Μόνον ο Βαλερί Ζισκάρ ντ' Εστέν είχε πει: «Δεν κλείνεις την πόρτα στον Πλάτωνα». Το περιστατικό που θα διηγηθώ μου το μετέφερε ο Κωνσταντίνος Καραμανλής. Ο τότε καγκελάριος Χέλμουτ Σμιτ δεν ήθελε την Ελλάδα. Σε μια συνάντηση που είχαν ο Καραμανλής του είπε:

«Είσαι νεότερος από εμένα και άκου με. Η Γερμανία που αιματοκύλισε την Ευρώπη δύο φορές έχει το δικαίωμα να βρίσκεται στην Ευρώπη και η Ελλάδα που σας έδωσε τα "φώτα" της δεν έχει το δικαίωμα; Αυτό θα ανακοινώσω στους δημοσιογράφους που μας περιμένουν έξω».

Ο καγκελάριος κοκκίνισε, αλλά όταν βγήκαν έξω οι αντιρρήσεις του είχαν καμφθεί και ανακοίνωσε στους δημοσιογράφους ότι βεβαίως είμαστε υπέρ της εντάξεως της Ελλάδος. Πέρασε ο καιρός, βρίσκομαι πρύτανης στη Σορβόνη. Εκεί έλαβε χώρα μια συνάντηση των επικεφαλής των ευρωπαϊκών κρατών. Κάποια στιγμή λοιπόν ο Κολ ζήτησε τη συνδρομή μου, διότι ήθελε να συναντήσει τον Ολλανδό πρωθυπουργό Λούμπερς. Τους παραχώρησα το γραφείο μου. Στο σαλόνι που είχα μπροστά από το γραφείο, κάθισα με το επιτελείο του τότε καγκελάριου και δεν θυμάμαι πώς φτάσαμε την κουβέντα εκεί, αλλά μαζί μας ήταν και ο μεταφραστής που ήταν παρών σε εκείνη συνάντηση Σμιτ-Καραμανλή και μου περιέγραψε με το ίδιο ακριβώς τρόπο τη στιχομυθία.

Τι σημαίνει όμως αυτό; Σημαίνει ότι μπήκαμε για το παρελθόν μας. Ούτε για το παρόν ούτε για το μέλλον μας.

Ουδέποτε ήμασταν έτοιμοι. Γιατί δεν υπάρχει κράτος, δεν υπάρχει Πολιτική Παιδεία. Υπάρχει πελατεία πολιτική, αλλά όχι Παιδεία.

- Τι σας στενοχωρεί, τι σας εκνευρίζει στη σημερινή Ελλάδα;

- Η έλλειψη αυτογνωσίας. Ακόμα και αν δεν υπήρχε ο Εφιάλτης, οι Πέρσες θα είχαν περάσει. Ακόμα και αν δεν είχε ξεχαστεί η κερκόπορτα, η Πόλη θα έπεφτε. Για να πούμε αυτά που ξέρω, στην Πόλη ο διχασμός ήταν τέτοιος που, όπως γράφει ο Παλαμάς, στον «Δωδεκάλογο του Γύφτου»: *«Και ήταν οι καιροί που η Πόλη/ πόρνη σε μετάνοιες ξενυχτούσε/ και τα χέρια της δεμένα τα κρατούσε/ και καρτέραγ' ένα μακελάρη (...) Και καρτέραγε τον Τούρκο να την πάρει»*. Για να πάμε πιο μακριά.

Όλοι μετά το θέμα των Σκοπίων μιλάμε για τον Μέγα Αλέξανδρο και ξεχάσαμε τον Δημοσθένη. Γιατί; για να μη θυμηθούμε του Φιλιππικούς εναντίον του Φιλίππου, εναντίον του Αλεξάνδρου, ότι είναι βάρβαροι κ.λπ.

Εκείνο ακριβώς που ενοχλεί είναι ότι κάνουμε μια επιλεκτική Ιστορία με απόλυτη γνώση της μη αυτογνωσίας μας.

Εμείς έξω στα σχολεία μας έχουμε τέσσερα - πέντε διαφορετικά εγχειρίδια που διδάσκουμε τη Γαλλική Επανάσταση. Τα παιδιά ξέρουν ότι το ιστορικό πράγμα δεν είναι άμοιρο αντιθέσεων.

- Ποιο ήταν εκείνο το σημείο που όρισε τα πράγματα στη μεταπολεμική Ελλάδα;

- Το ότι ούτε ένας δωσίλογος τιμωρήθηκε στην Ελλάδα. Είναι νομίζω το μόνο κράτος το οποίο τέλεσε υπό γερμανική κατοχή χωρίς να τιμωρηθεί έστω και ένας. **Εχασαν τη ζωή τους τόσοι αντιστασιακοί και ένας δωσίλογος δεν τιμωρήθηκε.**

- Κάτω από αυτή την ερμηνεία, δικαιολογούμε και τις κινήσεις της Αριστεράς.

- Δεν μιλώ πολιτικά. Λέω ότι δεν μπορεί μετά από τόση αντίσταση, να μην υπάρχει μια τιμωρία.

- Τι διαβάσατε φέτος το καλοκαίρι;

- Ανάμεσα σε διάφορα επιστημονικά συγγράμματα, βιβλία της δουλειάς μου, ξαναδιάβασα την «Αρραβωνιαστικά του Αχιλλέα» της φίλης μου Αλκης Ζέη. Ηθελα να θυμηθώ λίγο την Αντίσταση.

- Τι θα θέλατε να συμβεί στον κόσμο, στην Ελλάδα, ύστερα από μια δεκαετία;

- Κατ' αρχήν να μην έχουμε πολέμους. Για τον τόπο μας να γίνει αλλιώς η Παιδεία. Το μεγάλο πρόβλημα της Ελλάδας, πέρα από το οικονομικό, είναι της Παιδείας, και δεν εξαρτάται από τα παιδιά εξαρτάται από τους δασκάλους. Δεν ξέρουμε πώς να κάνουμε

δασκάλους. Όταν, δε, ακούω ότι ψηφίστηκε ένας νόμος από το ελληνικό Κοινοβούλιο, από όλα τα κόμματα, του ΚΚΕ μόνον εξαιρουμένου, και τον νόμο αυτό οι πρυτάνεις ή οποιοσδήποτε άλλος τον αντιμετωπίζουν ως ένα παλιόχαρτο και μετά από λίγο καιρό οι ίδιοι εφαρμόζουν άλλο νόμο, σημαίνει έλλειψη κράτους και ηθικής. **Δεν υπάρχει μεγαλύτερο ρεζίλεμα του Κοινοβουλίου από αυτό.**

Δεν λέω ότι ήταν ο καλύτερος, αλλά είναι νόμος, τον εφαρμόζεις και τον διορθώνεις στην πορεία.

- Τι πιστεύετε για το διαδίκτυο; Το χρησιμοποιείτε, το εμπιστεύεστε;

- Οχι, και θα σας πω γιατί. Πρόσφατα έβαλα τα παιδιά να κάνουν μια έρευνα στο διαδίκτυο για τους Ακρίτες. Αυτά που διάβασα ήταν ανακριβή. Πρόσφατα μου είπε η εγγονή μου ότι με είδε στο facebook. Μα εγώ δεν έχω λογαριασμό. **Απ' ό,τι έχω καταλάβει, είναι ανεξέλεγκτο και όποιος θέλει γράφει ό,τι θέλει.**

Γιατί να του έχω εμπιστοσύνη; Δητύθυνα την επιτροπή για την εφαρμογή της επιστήμης στη Γαλλία. Το πρώτο θέμα που κοιτάξαμε ήταν αν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε επιστημονικά το διαδίκτυο. Καταλήξαμε σε μια επιτροπή ελέγχου, διαιτητών.

- Εχετε αντιληφθεί πόσο δημοφιλή είναι τα μέσα κοινωνικής διαδικτύωσης;

Ακούστε, αν ο κόσμος υποφέρει είναι διότι είμαστε χωρισμένοι: εμείς και οι άλλοι. Υπάρχει ένα είδος ψυχολογικής ισοπέδωσης μέσα από το facebook και το twitter. Διατείνομαι ότι η ουτοπία είναι τώρα πια διαδικτυακή.

- Ποιες θα ορίζατε ως τις πιο σκοτεινές στιγμές της Γαλλίας;

- **Ε! την κυβέρνηση του Βισί και τον Πετέν.** Μεγάλη ιστορία αυτή και βέβαια τη στάση τους απέναντι στην Αλγερία. Τα έζησα και τα δύο, διότι όταν έφθασα στη Γαλλία το θέμα του Πετέν ήταν ανοικτό. Το δε Αλγέρι το πληρώνουν ακόμα.

- **Πείτε μου την άποψή σας για το μεταναστευτικό πρόβλημα που ταλανίζει την Ευρώπη;**

- Για πρώτη φορά αντιμετωπίζει το πρόβλημα από τον Νότο προς τον Βορρά. Μέχρι τώρα έρχονταν τα βάρβαρα φύλα από Βορρά προς Νότο (σ.σ.: το λέει χιουμοριστικά, χαμογελά). Η Γαλλία πριν από τον πόλεμο ήταν γεμάτη από Ισπανούς, Ιταλούς, Πολωνούς. Δεν μιλήσαμε ποτέ για πρόβλημα μεταναστευτικό. Γιατί; Διότι ήταν όλοι καθολικοί (το τονίζει). Το μεταναστευτικό κρύβει ένα πρόβλημα ταυτότητας, εθνικής και κυρίως θρησκευτικής. Όταν άρχισε το Μαγκρέμπ, ήρθε και το πρόβλημα. Θα σας πω και μια άλλη ιστορία. Πριν από χρόνια, μου είχε ζητήσει η Ντανιέλ Μιτεράν που προέδρευε ενός σωματείου που λέγεται «Φρανς Λιμπερτέ» να κάνουμε μια μεγάλη συγκέντρωση στη Σορβόνη. Ημουνα μάλιστα και αντιπρόεδρος αυτού του σωματείου. Διοργανώσαμε την εκδήλωση και ήρθε χωρίς να το ανακοινώσει ο Μιτεράν, Πρόεδρος της Γαλλίας τότε. Του λέει η γυναίκα του, «αν θες ανέβα στο βήμα και πες δυο λόγια». Ανέβηκε ο Πρόεδρος, ήξερε ότι παρευρίσκονταν πολλοί ξένοι μέσα, μετανάστες δηλαδή και λέει «η Γαλλία έχει τη δυνατότητα να αφομοιώσει, να κάνει παιδιά της μέχρι το 16% του πληθυσμού της».

Όταν κατέβηκε, έγινε ένας καυγάς με την Ντανιέλ, μα ένας καυγάς! Ημουν στη μέση, αισθανόμουν αμήχανα και την άκουγα να του λέει με ύφος έντονο:

«Πού το βρήκες το 16%;».

Λοιπόν, η μετανάστευση πρέπει να σταματά στο σημείο που η ποσότητα δεν θα αλλοιώσει την ποιότητα.

Είναι και το θέμα πώς φέρονται οι μετανάστες. Δεν φερόντουσαν έτσι πριν από δέκα χρόνια. Στη Γαλλία δεν χρησιμοποιούν τη λέξη αφομοίωση, αλλά τη λέξη ενσωμάτωση, που σημαίνει ότι μπαίνεις με τα δικά σου δεδομένα στον ξένο τόπο. Οι Εβραίοι έχουν αφομοιωθεί στη Γαλλία, οι μουσουλμάνοι όχι.

- **Για τον μέσο Γάλλο αυτό αποτελεί απειλή;**

- Τεράστια!

- Στο μέλλον ποια νομίζετε ότι θα είναι η εξέλιξη σε αυτό θέμα;

- Δείτε, έχω εμπιστοσύνη στους Γάλλους, διότι έχουν πολύ έντονο αυτό που είπαμε. Την πολιτική εκπαίδευση. Το ότι ο Λεπέν τώρα έχει μεγάλα ποσοστά είναι διότι άλλαξε. Ο Λεπέν ήταν Χρυσή Αυγή και έγινε Καρατζαφέρης.

- Στην Ελλάδα ακολουθούμε αντίστροφη πορεία.

- Για αυτό ακριβώς το λέω. Η δύναμη, η δημοκρατική δύναμη της Γαλλίας είναι τέτοια που υποχρεωτικά, αν η Μαρί Λεπέν, υποθετικά, έρθει στην εξουσία, θα υποχρεωθεί να είναι αλλιώς.

- Πιστεύετε ότι στις μέρες μας υπάρχει μια έλλειψη ηγετών με προσωπικότητα;

- Νομίζω ότι μπήκαμε σε μια εποχή όπου εκείνοι που διοικούν είναι οι τεχνοκράτες και όχι οι πολιτικοί. Τι να σου κάνει ένας ηγέτης μπροστά στην πολυπλοκότητα την οικονομική; Χάνεις πια την έννοια του ηγέτη. Μου θυμίζει το εξής: Βρισκόμαστε στην αρχή του 15ου αιώνα. Αυτοκράτωρ είναι ο Εμμανουήλ ο Παλαιολόγος. Πάει ο υιός του ο Ιωάννης, ο οποίος είναι συναυτοκράτορας, και του λέει: «Πρέπει να οργανώσουμε το κράτος εναντίον των Τούρκων» και απαντά ο Εμμανουήλ, ο οποίος ήταν ο

πιο μορφωμένος από τους αυτοκράτορες:

Χρήζομεν οικονόμου και ου βασιλέως».

Είναι και θέμα στυλ. Ο Σαρκοζί έχασε πολλά όταν αντέδρασε τόσο λανθασμένα στην άρνηση εκείνου του πολίτη να του δώσει το χέρι του. Να θυμίσω:

«Α, να χαθείς βλάκα!»

του είπε ή κάτι παρόμοιο. Σας πληροφορώ ότι τότε έχασε τη μισή Γαλλία.

- Σωστό ή λάθος που ανέλαβε η Αθήνα την τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων;

- Αν και το λέμε κατόπιν εορτής, πιστεύω ότι δεν έπρεπε να συμβεί. Οι Αγώνες πέτυχαν, αλλά η μεταολυμπιακή διαχείριση ήταν μια καταστροφή. Ημουν πάντα εναντίον και για ό,τι έκαναν στον Μαραθώνα. Τώρα θα μου πείτε τι γίνεται στη Σαλαμίνα, όπου τα σπίτια είναι κτισμένα πάνω σε τάφους Σαλαμινομάχων;

- Πιστεύετε ότι στα οικονομικά προβλήματα που μας βασανίζουν έχουν συμμετοχή και οι Ολυμπιακοί Αγώνες;

- Το πιστεύω βαθύτατα, αλλά δεν το λέει κανένας.

- Από τους ηγέτες που έχετε γνωρίσει ποιον θα ξεχωρίζατε για έναν συνδυασμό αρετών, όπως ευαισθησία, καλλιέργεια, εντιμότητα...

- **Την Ιντιρα Γκάντι.** Τη γνώρισα σε μια πολύ δύσκολη στιγμή της. Είχε χάσει το παιδί της σε αεροπορικό δυστύχημα και τότε την κάναμε επίτιμο διδάκτορα στη Σορβόνη. Είχαμε μια μεγάλη συζήτηση, αρχίσαμε με έναν στίχο του T.S. Eliot το Time present and time past και **μου έκανε τεράστια εντύπωση η αυθεντικότητά της.**

Ηταν και γυναίκα βέβαια.

Από τους άλλους θα ξεχωρίσω τον Μιτεράν.

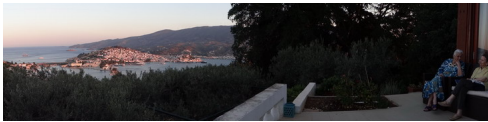
Μου έλεγε η Ντανιέλ:

«Στο σπίτι μας υπάρχει ένας σοσιαλιστής και ένα μιτερανιστής. Ποιος είναι ποιος, δεν ξέρω».

Επίσης και η Σιμόν Βέιλ,
μεγάλη προσωπικότητα.

- Από τους Έλληνες;

- Ε! ο Καραμανλής, μόνον αυτός.

- Πείτε μου δυο λόγια για τη θρησκεία...

- Θεωρώ ότι, εφόσον ο κάθε μονοθεϊσμός νομίζει ότι κατέχει την αλήθεια, δεν μπορεί να συμφωνήσει με τον διπλανό μονοθεϊσμό. **Βρισκόμαστε σε μια θρησκευτική διαμάχη από την εποχή που οι μονοθεϊσμοί έχουν κατακτήσει τον κόσμο.**

Δεν υπήρχαν θρησκευτικοί πόλεμοι πριν. Τώρα, αν είναι δεκανίκι η θρησκεία ή όχι είναι άλλη ιστορία. Δεν θα πω όμως ποτέ, ποτέ, ποτέ (το τονίζει με ένταση) ότι Δεν υπάρχει Θεός. Ποτέ. Διατείνομαι επίσης ότι η ορθόδοξη θρησκεία έχει κάνει πολύ μεγάλη προπαγάνδα για τον εαυτό της εν Ελλάδα. Μεγάλη και επιτυχημένη. Οτι έσωσε το έθνος, τη γλώσσα κ.λπ.

- Την οποία δεν συμερίζεστε;

Όταν ο Μωάμεθ έδωσε στον Σχολάριο τον Γεννάδιο την αρχηγία του «μιλέτ», τότε η Εκκλησία, όχι η θρησκεία, η Εκκλησία έσωσε τα κτήματά της, τα πάντα. Τι έγιναν τα αυτοκρατορικά κτήματα; Πως η Εκκλησία έχει τόση περιουσία τώρα; Πού τη βρήκε; Όταν ο Σχολάριος καίει τα βιβλία του Πλήθωνα του Γεμιστού, τι να πούμε; **Εδώ η Εκκλησία ούτε**

τον Ρήγα υποστήριξε.

Δεν είναι να τα συζητάμε από αυτή τη μεριά.

- Μήπως όμως ο Καθολικισμός υπήρξε πιο βίαιος με την Ιερά Εξέταση, τον index κλπ.

- Δεν με ενδιαφέρει (με έντονο ύφος). Δεν είμαι καθολική. Ούτε θα γίνω, (και μαλακώνοντας) έκανα όμως την κόρη μου καθολική. Ο άντρας μου ήταν προτεστάντης, εγώ ορθόδοξη, είπα «άντε να τη βάλουμε στη μέση, να ησυχάσουμε» (γελά). Λοιπόν, προχθές που είχαμε Δεκαπενταύγουστο, οι καθολικοί πιστεύουν ότι η Παναγία ανελήφθη στον Ουρανό, ενώ εμείς δεν το πιστεύουμε, έχουμε την Κοίμηση της Θεοτόκου. Η κόρη μου και ο γαμπρός μου πήγαν την οκτάχρονη εγγονή μου στην εκκλησία, λέγοντάς της ότι σαν σήμερα ανέβηκε η Παναγία στον Ουρανό. Ρώτησε τότε η μικρή: «Και πότε θα κατέβει;»

Σε τούτο το σημείο, ανέφερε δυο ακόμα χαριτωμένα περιστατικά από τον τρόπο που εκφράζει τις απορίες της η εγγονή της και...

- Σας ευχαριστώ για τον χρόνο σας, ιδιαίτερα επειδή ήταν μέσα στις καλοκαιρινές διακοπές σας.

- Παρακαλώ, τι λέτε τώρα.

Το κορίτσι που μεγάλωσε στον Βύρωνα, σε ένα δωμάτιο μαζί με τα πέντε αδέρφια της, που ενεπλάκη στην Αντίσταση, που σημαδεύτηκε από τον εμφύλιο, η γυναίκα που έκαμε λαμπρές σπουδές και λαμπρότερη ζωή, στεκόταν μπροστά μου στα 86 της χρόνια, με εκείνο το διεισδυτικό βλέμμα, το πονηρό χαμόγελο, με ένα βάθος ατέλειωτο από γνώσεις και εμπειρίες και μια προκλητική πνευματική καθαρότητα.

Διαβάζοντας, αργότερα, το πολύτιμο λεύκωμα «Τα 600 μολύβια» της Άννας Γρυμάνη και προσέχοντας τις φωτογραφίες των νιάτων της, εκείνη τη γοητευτική φιγούρα με τα γαλανά μάτια και την εμμονή στα κοντά μαλλιά, θαρρώ πως εννόησα απολύτως τη δήλωσή της: *«Αυτό που είμαι το οφείλω στην Κατοχή και στην Αντίσταση».*

Δικαιολόγησα έτσι τη σχεδόν οργισμένη αντίδρασή της όταν στην πρώτη και αρκετά έντονη και off the record συνεδρία μας, μου είπε: *«Εσείς δεν μπορείτε να μιλάτε για εκείνα τα χρόνια. Δεν τα ζήσατε».* Ελπίζω και εκείνη να

δικαιολόγησε την ύστατη γραμμή αμύνης μου:
«Μα και εσείς δεν ζήσατε τη βυζαντινή εποχή».

Η Ελένη Γλύκατζη-Ahrweiler διακατέχεται από εκείνη την απροκάλυπτη γενναιότητα να θεωρεί ότι για όλα τα δεινά του τόπου μας ευθύνονται αποκλειστικά οι Έλληνες. Η ταπεινότητά μου, από την άλλη, βολεύεται να πιστεύει ότι υπάρχει κάποιο ποσοστό αλλότριας, αλλόθρησκης, αλλοδαπής υπευθυνότητας. Αυτή ήταν η κυρίαρχη αιτία των διαφωνιών μας.

Αποχωρούσα από την αυλή της συνάντησης μας γυμνόπους, θέρος γαρ, έτσι εξ' άλλου είχα καταφθάσει. Απομακρυνόμενοι ευχόμενος να ξανασυναντήσω τη συνομιλήτρια μου κάτω από τις ίδιες συνθήκες. Του χρόνου; ποιος ξέρει;

Έως τότε, την χρεώνω με το σοκ του βάρους των λόγων και την αυστηρότητα του ύφους της στην πρώτη μας συνάντησή. Ταυτόχρονα την πιστώνω με το φως και τη χάρη που με πλημμύρισε στη δεύτερη. Τώρα πια, θα χαρακτήριζα το φως απαραίτητο το δε σοκ απαραίτητα χρήσιμο. Να υποθέσω ότι αυτά είναι τα χαρακτηριστικά του σημαντικού Δάσκαλου.

Θα την θυμάμαι, τέλος, για την φλόγα με την οποία προφέρει λέξεις βαριές, όπως «Ποτέ!» ή «Πάντα!»